

Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD), IV/1 (2015), 1-26

DELHİ TÜRK SULTANLARININ TELİNGANA SEFERLERİ

S. Haluk KORTEĻ*

Öz

Delhi Türk Sultanlığı'nın en belirgin özelliği Hindistan'ın hemen tamamını ilk kez fetheden Müslüman Türk devleti olmasıdır. Delhi Türk Sultanlığı Kutbeddîn Aybeg tarafından kurulduğu 1206 yılından itibaren iki önemli problemle uğraşmıştır. İlki kuzeyden ülkeyi tehdit eden Moğol akınları; ikincisi Hindü rcalıklarına karşı yürütölen fetih harekâtı idi. XIII. yüzyılda Kuzey Hindistan'da Müslüman Türk hâkimiyetinin kesin olarak kurulmasından sonra orta ve güney Hindistan'ın fethine girişildi. XIV. yüzyılın ilk yarısında Hindistan'ın en güçlü devletlerinden birisi olan Telingana Rcalalığı üzerine miladî 1303 yılından itibaren seferler yapıldı ve 1309-1310 ve 1318'deki seferler sayesinde bölge Delhi Sultanlığına tâbi devlet haline getirildi. 1321-1323'te ardı ardına yapılan iki seferle bu rcalalık kesin olarak Delhi Türk Sultanlığı topraklarına katıldı.

Anahtar Kelimeler: Delhi Sultanlığı, Telingana, Dekkan, Varangal, Pratapa Rudra II.

Abstract

Telingana Campaigns of the Delhi Turkic Sultans

The most distinctive characteristic of the Delhi Turkic Sultanate is that it is the first Turkic-Islamic dynasty that conquered almost the whole India. The Delhi Turkic Sultanate was confronted with two significant problems since 1206. First of these was Mongol invasion; the second was the campaigns to conquer the powerful states of medieval India. After Turkic Islamic domination of North India was completed during the 13th century, Central and South India were conquered rapidly. In the first half of the 14th century, expeditions were launched to Telingana from 1303 A.D. and by the expeditions of 1309-1310 and 1318, the region of Telingana was subordinated to Delhi Sultanate. And consecutively with the campaigns in 1321 and 1323, Telingana was turned into a domain of Delhi Turkish Sultanate.

Keywords: Delhi Sultanate, Telingana, Deccan, Warangal, Pratapa Rudra II.

Hindistan'da Müslüman Türklerin kurduğu önemli devletlerden birisi de Delhi Sultanlığı (1206-1526)'dir. Gur Devleti (1148-1215-16) hizmetindeki bir Türk kumandan olan Kutbeddîn Aybeg'in kurduğu Delhi Sultanlığı'nı 1414 yılına kadar Türk kökenli

* Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-mail: hkortel@akdeniz.edu.tr.

Muizzî yani Kutbî, Şemsî, Gıyâsî (1206-1290), Halaçlar/Halacî (1290-1320)¹ ve Tuğluklu (1320-1414) sülaleleri yönettiler. Daha sonra iktidara gelen Seyyidler (1414-1451) ve Lodîler (1451-1526) ise Türk kökenli olmasalar da Türklerin Hindistan'da kurduğu idarî yapıyı çok değiştirmeden devam ettirmişlerdi. XIII. yüzyıl başlarındaki Gurlu-Hârizmşâh mücadelesini Hârizmşâhlar'ın kazanması ve bundan kısa bir zaman sonra yaşanan Asya'daki Moğol istilâsı, Delhi Sultanlığı'nın Hindistan'a doğru genişlemesi, burada sağlam temeller üzerine oturması ve bölgeye gelen Türklerin bu ülkeyi vatan seçmesi sonuçlarını da beraberinde getirmişti. Delhi Türk Sultanlarının tarihte oynadıkları en önemli iki rol vardır: İlki Hindistan'ı kâfir Moğollar'ın istilâsına uğratmamaları, ikincisi de Hindûlar'a karşı gazâ siyaseti izlemek suretiyle bütün Hindistan'ı fethedip Müslüman idaresi altına almalarıdır. Bu çalışmamızda biz, bunlardan ikincisine yönelik olarak yapılan askerî harekâtlardan Telingana seferleri ve sonuçlarını ele alacağız.

Telingana güney Hindistan'da Dekkan (Dekken) platosunun doğusunda Godavari ile Krişna nehirleri arasında yer alan bir bölgedir. Delhi Sultanlığı'nın Halacîler hânedânı döneminde (1290-1320) güneye doğru yayılması sonucunda Müslüman Hindistan'ın sınırları Dekkan'a kadar uzanmış hatta Dekkan'daki Devagiri merkezli Yadava racalığı XIII. yüzyılın sonlarından itibaren geçici de olsa yıllık vergiye bağlanmıştı (h. 695/m. 1296). Halacîlerden Alâeddîn Muhammedşâh (1296-1315), kuzey sınırlarını tehdit eden Moğollar ile mücadele etmediği zamanlarda fırsat buldukça Hindistan'ın iç bölgelerine seferler yapmış, Gucerat, Ranthambor, Çitor, Malva, Calor, Sivana ve Devagiri'yi fethetmeyi başarmıştı (1299-1307)². Ancak Devagiri racaları Yadavalar'ın ülkelerinin güney ve güneydoğusundaki Telingana ve Ma'ber³ gibi geniş bölgeler henüz itaat altına alınmamıştı.

¹ Delhi dışında kuzeydoğu Hindistan'da Bengal ve Leknevti'de, orta Hindistan'da Mâlva'da iki ayrı Halaç hânedânı daha hüküm sürmüşlerdir. Daha geniş bilgi için bk. E. Konukçu, "Halacîler", **DİA.**, c. XV, s. 227-228.

² Daha geniş bilgi için bk. Peter Jackson, **Delhi Sultanate, A Political and Military History**, Cambridge 1999, s. 123-147; K.S. Lal, **History of the Khaljîs**, Calcutta 1967, s. 226-296.

³ Ortaçağlarda Hindistan'ın Dekkan bölgesinin doğu kıyılarına İslam kaynakları Ma'ber (geçit, geçiş yeri) adını vermişlerdir. Bugün burası Koromandel kıyısı olarak bilinir ve kuzeyde Penner ırmağı kıyısındaki Nellor'dan güneyde Kilon (Quilon)'a kadar deniz kıyısı boyunca 1200 km. boyunca uzanır (Bk. A. D. W. Forbes, "Ma'bar", **EP**, vol. V, s. 937).

Delhi Sultanları'nın dikkatlerini bu bölgelere çevirmeleri ise gerçekte Ranthambor'un fethinden (1301) sonraya rastlar. Delhi Sultanı Alâeddîn Muhammedşah Halacî, yeni fethettiği Ranthambor'un idaresini kardeşi Uluğ Han (Elmas Beğ)'a vermişti. Uluğ Han, sultanın Delhi'ye hareketinden sonraki 4-5 ay boyunca Tilang (Telingana) ve Ma'ber'e bir sefer yapmak üzere kalabalık bir ordu topladı. Ama onun ani ölümü sebebiyle yapılması planlanan sefer gerçekleşmedi (h. 701 yılı başları/m. 1301 yılı sonları)⁴.

Ertesi yıl (h. 702/m. 1303) yapılan bir sefer Sultan Alâeddîn Halacî'nin Telingana'yı fethetme düşüncesinde ne kadar ısrarlı davrandığını ve konunun Delhi Sultanlığında gündemden düşmediğini gösterir. Sultan Alâeddîn Halaci, Çitor kalesi üzerine sefere çıkarken Dâdbeg⁵ Melik Fahreddin Cavna⁶ ve Karra valisi (mukta') Melik Çahcû (Koçu) kumandasında bir orduyu Tilang ricalığının merkezi Varangal⁷ üzerine gönderiyordu. Normalde o dönemlerde Delhi-Varangal arası yolculuk üç ay sürmekteydi⁸. Ancak bu ordu Bengal ve Orissa yolunu takip ettiği için Varangal'e çok daha geç, ancak muson mevsiminde ulaştı (1303 yaz ayları). Yoğun yağmur ve seller nedeniyle askerler ve hayvanları çamura saplandılar. Ordu, Varangal önlerinde hiçbir kuşatma faaliyetinde bulunamadı. Askerler birçok can ve mal kaybına uğramış olarak geri

⁴ Ziyâeddîn Berenî, **Târih-i Fîrûzşâhî**, (nşr. Seyyid Ahmed Hân), Osnabrück 1981, s. 283.

⁵ Veya emîr-i dâd, yüksek rütbeli memurları mahkemeye çıkarmak ve mahkeme tarafından verilen cezaları uygulamaktan sorumlu olan görevlidir (Daha geniş bilgi için bk. S. Haluk Kortel, **Delhi Türk Sultanlığında Teşkilât (1206-1414)**, Ankara 2006, s. 319-322, 327-328; E. Merçil, "Selçuklular'da Emîr-i Dâd Müessesesi", **Belleten**, c. XLIX/225, Ankara 1995, s. 55-59; E. Merçil, "Emîr-i Dâd'ın Türkiye Selçukluları'ndaki Görevi Ne İdi?", **XII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler**, Ankara 1999, s. 577-582).

⁶ Melik Tuğluk (Sultan Gıyaseddin Tuğlukşah)'un oğludur. Babasının döneminde İslam kaynaklarında Uluğ Han unvanıyla anılır. Tuğluklular hânedânının ikinci hükümdarıdır ve 1324-1351 tarihleri arasında saltanat sürmüştür. Daha geniş bilgi için bk. Agha Mahdi Husain, **The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq**, Bristol 1938; K. A. Nizâmî, "Muhammad bin Tughluq", **A Comprehensive History of India, The Delhi Sultanat A.D. 1206-1526**, (ed. M. Habîb and K. A. Nizâmî), New Delhi 1982, vol. V, s. 484-565; S. Haluk Kortel, "Tuğluklular", **DİA.**, c. XLI, s. 333-336.

⁷ İslam kaynaklarında Arangal olarak geçer; orijinal adı Telugu (Telingana dili)'da "Orugallu" yeğpare kaya, tek parça kayadan oyulmuş anlamındadır. Sonraları "Varangallu" şeklini almıştır.

⁸ İbn Battûta (**İbn Battûta Seyahatnamesi**, (çev. A. Sait Aykut), İstanbul 2000, c. II, s. 641), o yıllarda Delhi-Varangal arasındaki mesafenin 3 ayda kat edilebildiğini belirtiyor. Fakat İbn Battuta'nın verdiği bu rakamın Devagiri üzerinden giden yol için geçerli olduğu göz ardı edilmemelidir.

dönmek zorunda kaldılar (Ekim-Kasım 1303)⁹. İslam kaynaklarında belirtilmiyorsa da bir Hind kaynağına göre¹⁰, Melik Fahreddin Cavana ve Melik Çahcu kumandasındaki sultanlık ordusu, Telingana Ray'ı yani Racası II. Pratapa Rudradeva II'nin (1289-1323)¹¹ kumandanlarından (nâyak) Potuganti Maili ve Vennama, Upparapalli¹² yakınında bir savaşta Türkleri (Delhi Turuşkaları) mağlup etmişti. Raca Rudra'nın Varangal kalesinde diktirdiği sütunun kitabesinde (1304-1305) bahsedilen "Müslümanlara karşı kazanılan zaferin" bu galibiyetle alakalı olması da çok muhtemeldir¹³. Bu bakımdan Delhi sultanlığı ordusunun bu seferden ağır kayıplarla dönmesinde yalnızca aşırı yağış ve sellerin değil, Telingana Racalığı'na bağlı birliklerin düzenlediği baskınların da etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Bundan sonra bütün Hindistan'ın Müslüman Türk idaresi altında toplanması için yapılmak istenen seferlere, Çağatay Moğollarının akınları nedeniyle iki yıl kadar ara verildi¹⁴. Yeni bir Telingana seferi için uygun zaman ve zeminin oluşması ise altı yıl sürdü. Nihayet Delhi Sultanı Alâeddîn Halacî 1309 yılının sonlarına doğru nâibi Melik Kâfur Hezârdînârî (Melik Nâ'ib)'yi¹⁵ kalabalık bir ordunun başında Telingana'nın merkezi Varangal üzerine gönderdi. Sultan, yola çıkmadan önce ordu kumandanıyla görüştü ve ona Varangal racasının para, mücevher, fil ve atlarını teslim edip her yıl vergi olarak para ve filler göndermeyi kabul etmesi durumunda fazlasını talep etmeksizin onunla anlaşmasını, ordudaki askerlere sevgi ve şefkatle davranmasını, ona düşman

⁹ Berenî (*Târîh-i Fîrûzşâhî*, s. 300) hiç tarih belirtmemekle birlikte bu Telingana seferinin Alâeddin Halacî'nin Çitor seferiyle eşzamanlı gerçekleştirildiğini bildirir. Emîr Husrev Dihlevî (*Hazâinü'l-fütûh*, (İng. çev. Wahid Mirza), Lahore 1975, s. 33), Çitor seferi için verdiği tarihler sayesinde Telingana'ya yapılan seferin tarihinin tespitine yardımcı olmaktadır. Ayrıca Peter Jackson (*age.*, s. 204) da epigrafik kanıtların Telingana'nın güneyinde Müslümanlar ile Hindûlar arasındaki bir çarpışmanın 1304'ten ileriki bir tarihte olmadığını belirtir.

¹⁰ **Velugotirâvamşavali**, İngilizce Giriş kısmı (ed. K. A. Nilakanta Sastri), Madras 1939, s. 4-5.

¹¹ İslam kaynaklarında "Laddar Deo" şeklinde geçer.

¹² Racalığın merkezi olan Varangal'e kuzeybatı yönünde 75 km. mesafedeki Karimnagar civarındadır.

¹³ N. Venkataramanyya, **The Early Muslim Expansion in South India**, Madras 1942, s. 24-25.

¹⁴ Geniş bilgi için bk. Neslihan Durak, **Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler**, Ankara 2000, s. 112-120; S. Haluk Kortel, "Delhi Sultanı Alâeddin Halacî'nin Moğol Siyaseti", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, c. XXXVI, (Prof. Dr. Fikret Işıltan Hatıra Sayısı), İstanbul 2000, s. 261-281.

¹⁵ Gucerat seferi (h. 698/m. 1299) sırasında Sultan Alâeddin Halacî'nin yakın adamı ve kumandanı Nusret Han'ın Kambay (Kenbayet) şehrinde bin dinara satın aldığı Hintli bir köle. Sonradan Sultan Alâeddin'in sarayına alınmış ve hadımlıktan hükümdar nâibliğine kadar yükselmişti. (Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, s. 251-252, 368; ayrıca bk. Simon Digby, "Kâfur, Malik", **EP**, vol. IV, s. 419).

olmamaları ve isyana kalkışmamaları için küçük suçları sertlikle cezalandırmayıp görmezden gelmesini, önemli konularda Ârız-ı memâlik¹⁶ yardımcısı (nâ'ibi) Hâce Nasîrûlmülk Sirâceddin Hâcî (Hâce Hâcî)'ye ve büyük kumandanlara (mülûk-i kibâr) danışmasını, ganimetin hükümdarın payına düşen beşte birinden (hums-ı ganâim) altın ve gümüş hariç, yardım olarak vermemesini, kendi ele geçirdiklerinden bir at veya köle isteyen kumandanlara bunu vermesini, kendisi veya askerleri için borç para talep eden kumandanlara makbuz (hatt-ı kabz) karşılığında hazineden borç vermesini, atı savaşta ölen, çalınan veya sakatlanan kumandan ve askerlere dîvân-ı arz defterine kaydedildikten sonra daha iyi bir at verilmesi yönünde talimatlar verdi¹⁷.

Melik Kâfur ve Hâce Hâcî kumandasındaki ordu 25 Cumâdelûlâ 709 (31 Ekim 1309) günü Delhi'den ayrıldı. Bir süre sonra Melik Kâfur'un iktalarından olan Rapri kasabasına¹⁸ ulaşan ordu burada toplandı ve yürüyüşüne devam etti. Mesudpûr'da iki gün konaklayan ordu oradan da hareketle (6 Cumâdelâhire 709/11 Kasım 1309) Çanderi'ye vardı. Melik Kâfur burada orduyu teftiş etti ve yeniden hareket emri vererek Elliçpûr (Açalpûr)'a vardı. Burada dört gün kalan ordu, Receb ayının ilk günü (5 Aralık) Khandâr'a ulaştı ve burada on dört gün konaklanarak askerlerin üç aylık maaşları (mevâcib) ödendi. Narmada ırmağını geçen ordu sekiz gün sonra Delhi Sultanlığına tabi Devagiri racalığı sınırındaki Nilkanth'a geldi. Ordunun geleceği kendisine önceden bildirilen Raca Ramaçandra (1271-1309) gerekli hazırlıkları yapmıştı. Sultanlık ordusunu Devagiri önlerinde karşılayan Raca (Rây)¹⁹ Ramaçandra, kurbanlar kestirdi ve kumandanlara değerli hediyeler sundu. Devagiri varoşlarında konaklayan ordunun erzak, teçhizat gibi her türlü gereksiniminin karşılanmasıyla her gün ordugâha gelerek bizzat ilgilendi. Askerlerin ihtiyaçlarını rahatça ve ucuza satın almaları için de Devagiri çarşısı esnafı da görev başındaydı. Ordu birkaç gün konakladığı Devagiri'den 26 Receb (30 Aralık) tarihinde ayrılarak tekrar yürüyüşe geçti. Raca Ramaçandra, Telingana sınırına kadar yol üzerindeki bütün köylere adamlarını göndererek yiyecek toplanması ve ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için emirler vermiş; atlı ve yaya askerlerden oluşan bir birliği

¹⁶ Başlıca görevleri ordunun teftişi, sayımı, askerlere maaş ödemek ve gerektiğinde asker yazmak olup dîvân-ı arz'ın yöneticisi idi. (Daha geniş bilgi için bk. Kortel, **Teşkilat**, s. 237-241).

¹⁷ Berenî, **Târîh-i Fîrûzşâhî**, s. 327-328.

¹⁸ Agra'nın güneydoğusunda yaklaşık 70 km. uzağındadır.

¹⁹ 1307'de düzenlenen seferde racaya Delhi Sultanı tarafından "racaların racası" anlamında "rây-ı râyân" unvanı verilmişti.

de sultanlık kuvvetlerine katmıştı. Raca, orduya birkaç menzil eşlik ettikten sonra Devagiri'ye geri döndü. Sultanlık ordusu uzun bir yürüyüşün ardından Yaşâr (Basar?) ve Bûcî ırmakları arasında yer alan bir elmas madeninin bulunduğu Basiragarh (Vairagarh) yakınlarına vardı. Buradan da hareketle kısa sürede Telingana racalığına bağlı bir şehir olan Sirpur önlerine geldi. Ordu kumandanı Melik Kâfur, kaleyi derhal kuşatma altına aldı. Okçuların attığı yanan oklardan kaledeki evler alev almış, kalenin Müslümanların eline geçeceğini anlayan Hindûlar, eş ve çocuklarıyla birlikte ateşe atlayıp kendilerini öldürdüler. Ölen kale kumandanının civardaki ekili tarlalara saklanan kardeşi Ananîr (Annâ Nîdu), Ârız-ı memâlik Hâce Hâcî'nin gönderdiği adamlar tarafından yakalandı ve sultana bağlılık yemini etmesi karşılığında hayatını kurtarabildi. Diğer yandan hayatta kalan kale müdafileri ise korku içinde Varangal'e kaçtılar²⁰. Kalenin fethini müteakip Sirpur'dan ayrılan ordu dört gün sonra Kûnarpâl'e geldi (14 Şaban 709/17 Ocak 1309). Melik Kâfur burada bin kişilik bir atlı birliğini düşmanın durumu hakkında bilgi edinmek için keşif maksadıyla ve tutsak yakalamak üzere ileri gönderdi²¹. Sonuçta civardaki kale kumandanları, idareciler (mukaddemân, ranagân) ve ahalinin Varangal'e sığındıkları öğrenildi²².

Melik Kâfur daha sonra iki kumandanını 40 kişilik bir birlikle Varangal'in en iyi şekilde gözlenebildiği Hanamkonda tepesini ele geçirmeleri için görevlendirdi ve kendi de birkaç gün sonra bu tepede ordugâh kurdu²³. Aynı günün gecesi Hâce Hacı Nasîrümülk'ün orduyu kalenin çevresine yerleştirmesiyle birlikte kuşatma başlamış oldu (Şaban 709/Ocak 1309)²⁴. Varangal'in biri kilden yapılmış dış ve ötekisi taştan inşa edilmiş iç kale olmak üzere iki kalesi vardı. Çağdaş kayıtlara bakılırsa²⁵ dış kale kilden

²⁰ Emîr Husrev, **Hazâin**, s. 43-45.

²¹ Aynı eser, s. 46.

²² Berenî, **Târih-i Fîrûzşâhî**, s. 329.

²³ Emîr Husrev'in **Hazainü'l-fütûh** adlı eserinin Muhammed Habîb tarafından yapılan İngilizce tercümesinde (**The Campaigns of Alâ'u'd-dîn Khiljî being the Khazâinu'l-Futûh (Treasures of Victory) of Hazrat Amîr Khusrau of Delhi**, Madras 1931, s. 62), Delhi ordusunun tepeden kaleyi gözetlediği sırada dört Hindû süvarinin görüldüğü ve bunlardan birinin sultanlık kuvvetleri tarafından okla vurulduğu ve bu olayın kumandan Melik Kâfur tarafından iyi talih olarak yorumlandığı bildirilmektedir.

²⁴ Emîr Husrev, **Hazâin**, s. 47.

²⁵ Berenî, **Târih-i Fîrûzşâhî**, s. 329.

olmasına rağmen iç kaleden daha sağlamdı²⁶. Melik Kâfur'un çadırı kaleden yaklaşık 1,5 km. uzaktaydı. Kale çevresinde konuşlanan ordunun çadırlarını kaleden mancınıklarla fırlatılan taşlardan korumak amacıyla tahtayla örtülü istihkâmlar (kathgarh) kurulmuştu. Kuşatmanın ilk günlerinde Telingana kalelerinden birinin kumandanı olan Manak (Banak) Deva, kumandası altındaki 1000 Hind süvarisiyle Türk ordugâhına bir gece baskını yapmak istedi. Ama bunda başarılı olmadı ve kuvvetlerinin tamamına yakını yok edildi. Bu çarpışmada ele geçen tutsaklardan Varangal'e 36 km. uzaklıktaki Dadhum kasabasında üç savaş fili olduğu öğrenilmişti. Melik Kâfur'un oraya gönderdiği Karabeg Meysere kumandasındaki üç bin kişilik bir atlı birliği hiçbir direnişle karşılaşmadan filleri ele geçirdi²⁷.

Bu arada kale kuşatması şiddetle devam ediyor, kuşatanlar ve kale müdafileri mancınıklar ile birbirlerine taş gülleler yağdırıyorlardı. Türk birlikleri kalenin çevresindeki hendeği toprakla doldurdular ve burçlara tırmanmak için merdivenler ve surlarda daha fazla gedik açmayı sağlayacak tabyalar kurdular. Bu tabyalar üzerindeki büyük mancınıklar (mağribî) sayesinde kalenin 4,5 metre yüksekliğindeki ön duvarını yıkmış ve diğer yüzünde de büyük gedikler açmıştı. Atılan toprak ve surlardan kopan parçalar hendeği iyice doldurmuştu. Bu sırada Melik Kâfur açılan gediğe çıkmayı sağlayacak ve yüz askerini aynı anda ilerleyebileceği topraktan bir istihkâm (pâşib) yapılmasını emretti. Ama bunun inşası birkaç gün sürecek ve bu süre zarfında Raca Rudradeva'nın askerleri surlardaki gediği kapatabilirlerdi. Melik Kâfur, kumandanlarıyla bu konuyu istişare ettikten sonra istihkâmın kurulmasından önce kaleye şiddetli bir hücumda bulunmaya karar verdi²⁸. Bu hücum için hazırlıklar geceden tamamlandı. Ertesi gün hücum işaretini veren davullar çalındı ve bütün askerler siperlerden çıkıp dış-kalenin surlarına ilerlediler (12 Ramazan 709/13 Şubat 1310). Hücum sırasında mancınıklar da durmadan kale duvarlarını dövmeye devam etti. Ertesi gün hücum tekrarlandı. Nihayet üçüncü günün sonunda Türk askerleri kuşatma merdivenleri ve kementler yardımıyla kalenin burçlarına çıkmayı başardılar ve Hindûlarla yapılan çetin çarpışmalardan sonra

²⁶ Raca II. Pratap Rudra, Varangal'in yetmiş yedi burcunu Vellama kastına mensup yetmiş yedi kumandanının (nayak) idaresine vermişti. Bu kumandanlar aynı zamanda onun ülkesinin dörtte birini de idare etmekteydiler (Bu konuda bk. Durga Prasad, **History of the Andras upto 1565 A.D.**, New Delhi 1988, s. 158).

²⁷ Emir Husrev, **Hazâin**, s. 49.

²⁸ **Aynı eser**, s. 50-51.

dış-kaleyi ele geçirdiler (16 Ramazan 709/17 Şubat 1310)²⁹. Sultanlık kuvvetleri vakit kaybetmeksizin Raca Rudradeva'nın kapandığı iç-kaleye karşı taarruza geçtiler. Durumun ciddiyeti karşısında dehşete düşen Rudradeva, büyük brahmanları ve elçilerini (besîthân) Melik Kâfur'a gönderdi ve sultana tabi olmaya, yıllık vergi (harâc) göndermeye razı olduğunu bildirerek kaledekilere aman verilmesini diledi. Melik Kâfur, elçilerin getirdiği hediyeleri kabul edip onlarla görüştüktan sonra kaleye yapılan hücumun durdurulmasını emretti³⁰. Melik Kâfur barış anlaşması yapılması için sahip olduğu bütün değerli şeyleri göndermesini de istemişti. Raca Rudradeva bir gece içinde hazinesini topladı ve ertesi gün 100 fil, 7000 at, mücevherler ve değerli eşyalarla birlikte Melik Kâfur'un ordugâhına yolladı³¹. Melik Kâfur, racanın kendisi için ayırdığı herhangi bir değerli eşya bulunursa onu Varangal'de bir katliam yapmakla tehdit etti ve ondan her yıl ülkesinin haracı olarak para ve filler göndereceğini taahhüt eden yazılı bir belge aldı³².

Berenî'ye göre³³, kuşatma sırasında posta menzillerinden (thâne) bir ikisinin hizmet dışı kalması nedeniyle 40 gün boyunca ordunun durumu hakkında Delhi'ye bir haber ulaşmaması, Sultan Alâeddîn Halacî'yi çok kaygılandırmıştı. Bunun üzerine sultan, Kadı Muğîseddin (Bayana'lı) ile Melik Kara Beg'i, devrin meşhur şeyhi Nizâmeddin Evliyâ'nın dergâhına göndererek ona Varangal'deki ordunun akıbetini sordurmuştu. Şeyh Nizâmeddin, sultanın merakta kalmamasını, ordunun diğer seferlerde olduğu gibi bu seferden de zaferle döneceğini söylemişti. Nitekim aynı gün içinde Varangal'in fethini müjdeleyen fetihnâme Delhi'ye ulaşmış ve Cuma günü minberlerden halka okunduktan sonra zafer şenlikleri yapıldı. Bunun üzerine sultan da eskiden pek itibar etmediği şeyhin kerametinin olduğuna inanmış; ona ve onun soyundan gelenlere yardım etmişti.

Melik Kâfur, ele geçirilen ganimetlerle 16 Şevval 709 (19 Mart 1310)'da Varangal'den ayrıldı; Devagiri, Dhâr ve Cihayin yolunu izleyerek yaklaşık üç ay sonra Delhi'ye ulaştı (11 Muharrem 710/10 Haziran 1310). Sultan Alâeddîn, ordunun zaferle

²⁹ Aynı eser, s. 51-54

³⁰ Aynı eser, s. 55; Emîr Husrev Dihlevî, **Deval Rani ve Hızır Han**, (nşr. M. Vefâ Bakayef), Duşanbe 1975, s. 75.

³¹ Emîr Husrev, **Deval Rani**, s. 75; Berenî, **Târîh-i Fîrûzşâhî**, s. 330. Meşhur "kûh-ı nûr" elması da muhtemelen bu seferde Müslüman Türkler tarafından ele geçirilmişti (Bk. H. Kulke-D. Rothermund, **Hindistan Tarihi**, (çev. M. Günay), İstanbul 2001, s. 247).

³² Emîr Husrev, **Hazâin**, s. 58.

³³ **Târîh-i Fîrûzşâhî**, s. 330.

dönüşü şerefine şehrin Bedâûn kapısı önündeki meydanda (Çavtara-i Nâsîrî) bir tören düzenleyerek kabul ettiği ordu kumandanlarını çeşitli hediyelerle ödüllendirdi³⁴.

Raca Pratapa Rudradeva II, ertesi yıl bağlılığının belirtisi olarak 20 tane fil gönderdi ve ödemeyi taahhüt ettiği yıllık vergiyi de hazırlayıp sultanın müsaadesi olursa Devagiri’de teslim edeceğini bildirdi (h. 711/m. 1311-1312)³⁵. O, Sultan Alâeddîn Halacî’nin ölümüne (7 Şevvâl 715/4 Ocak 1316) kadar Delhi Sultanlığı’na bağlılığını sürdürdü. Ancak onun ölümünden sonra başkent Delhi’deki taht değişiklikleri³⁶ ve eyaletlerdeki isyanlardan yararlanarak yıllık vergisini göndermeyi kesti ve bağımsız hareket etmeye başladı. Bununla birlikte yeni Delhi Sultanı Kutbeddîn Mübârek-şâh Halacî (1316-1320) itaatten çıkan güney Hindistan racalıklarına karşı tahta çıkışının ikinci yılından itibaren harekete geçme imkânı bulabildi. İlk aşamada merkezi Devagiri olan Maharaştra yeniden fetholundu ve iktalara bölündü (h. 717/m. 1317)³⁷.

Sultan Kutbeddîn, Telingana’yı tekrar sultanlığa bağlamak amacıyla nâibi Husrev Han’ı³⁸ görevlendirdi (h. 718/m. 1318). Ârız-ı memâlik Hâce Hâcî Nasîrûlmülk ve Emîr-i şikâr³⁹ Melik Kutluğ da bu seferde Husrev Han’a eşlik etmekteydiler. Delhi Sultanlığı kuvvetleri Devagiri üzerinden Telingana’ya vardı ve yol üzerindeki bütün yerleşim birimlerini yağma ve tahrip ederek Varangal’e doğru ilerledi. Ordu kumandanı Husrev Han, Varangal kalesine 1,5-2 km. (üç ok atımı) uzaklıkta ordugâh kurdu. Ardından yakın

³⁴ Emîr Husrev, **Hazâin**, s. 62; ayrıca bk. Enver Konukçu, “Kalaç Sultanı Alâeddin Muhammed-Şâh ve Onun Hind Siyaseti”, **VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, Ankara 1981, c. II, s. 795-796.

³⁵ Berenî, **Târîh-i Fîrûzşâhî**, s. 330; krş. Jackson, **age.**, s. 205.

³⁶ Sultanın ölümü üzerine naibi Melik Kâfur, veliaht şehzade Hızır Han’ın gözlerine mil çektirip Gvalyor kalesine hapsedirmiş ve küçük yaştaki şehzadelerden Ömer Han’ı (Şihâbeddîn) tahta çıkararak sultanlığın idaresine birkaç ay hâkim olmuştu. Şehzadelerden Mübarek Han’ın (Kutbeddîn) da gözlerini kör etmek istemesi üzerine saray muhafızlarından bazıları suikast düzenleyerek Melik Kâfur’u ortadan kaldırmışlardı. Kardeşinin nâibliğini üstlenen Mübarek Han iki ay sonra onu bertaraf ederek bizzat tahta oturmuştu (24 Muharrem 716/18 Nisan 1316). Kesin tarihi sadece Emîr Husrev (**Nuh Siphir**, (nşr. Muhammed Vâhid Mirzâ), Kalküta 1950, s. 51) verir.

³⁷ Berenî, **Târîh-i Fîrûzşâhî**, s. 390.

³⁸ Aslen Pervarî kastına mensup Hintli bir köle olup Sultan Alâeddin Halaci zamanında saraya alınmış, Müslüman olunca Hasan adını almış ve hâs-hâcib yardımcısı (nâib) Melik Şâdî tarafından terbiye edilmiştir. Sultan Kutbeddîn Halacî’nin ona olan zaafi sayesinde saray muhafızlığı (pâsbân) görevinden hızla yükselerek ordu kumandanlığı ve hükümdar nâibliğine atanmıştır. Daha sonra sarayda tertiplediği bir suikastla sultanı öldürerek yerine geçmiştir (Bk. Berenî, **Târîh-i Fîrûzşâhî**, s. 381, 401-410; K. S. Lal, **age.**, s. 309 vd.).

³⁹ Delhi Türk Sultanlığı’nda av işleriyle ilgilenen saray görevlisidir.

adamları ve az sayıda atlı askerden oluşan bir birlikle Varangal yakınındaki bir tepeye (muhtemelen Hanamkonda) çıkarak kaleyi gözledi⁴⁰. Oradan ordugâha döndü ve bir yandan kuşatmayı başlatırken öbür yandan düşman hakkında bilgi verebilecek esirler yakalamak için etrafa keşif kolları gönderdi. Edinilen haberlere göre kalabalık bir düşman kuvvetinin⁴¹ Türk ordusuyla savaşmaya hazırlandığı öğrenildi. Husrev Han onlara karşı 300 kişiden oluşan bir öncü süvari kuvveti gönderdi. Yapılan çarpışmada Hindûlar tamamen bozguna uğrattıldılar ve kaçıp kaleye kapandılar. Mücevherler ve birçok değerli eşyadan oluşan büyük bir ganimet Türk askerlerinin eline geçti⁴².

Bu sırada öncü birliklerin idarecisi Emîr-i şikâr Melik Kutluğ, Hindûların Türk ordugâhına bir gece baskını yapmaya hazırlandıkları haberini getirdi. Husrev Han muhtemel bir düşman baskınına karşı ordugâhtaki nöbetçilerin sayısını arttırdı. Nitekim alınan istihbarat doğru çıktı ve Raca Rudra'nın kumandanlarından Divar (Deyvar) Mehta⁴³ Türk ordugâhına bir gece baskını düzenledi ise de, Evedh (Avadh) valisi Gazi Kâmil ve Çanderi valisi İhtiyâreddin Temür tarafından geri püskürtüldü⁴⁴. Onları kaleye kadar takip eden Türk kuvvetleri kalenin kapısını ve civardaki bağ ve bahçeleri ateşe verdiler. Husrev Han bu başarıyı duyar duymaz dış-kalenin en sağlam burcunun ele geçirilmesi için genel bir hücum başlattı. Gündoğumundan öğle vaktine kadar süren bu şiddetli çarpışmadan sonra dış-kale tamamen ele geçirildi. Hindûların pek çoğu öldürüldü veya esir alındı. Canlı ele geçirilenler arasında Raca Rudra'nın veziri (düstûr-ı rây) Anil Mehta da vardı. Ertesi sabah Husrev Han iç kaleyi kuşatma altına aldı. O, Ârız Hâce Hâcî'ye orduyu uygun yerlere yerleştirmesini, siper kazılmasını ve mancınıkların kurularak surların dövülmesini emretti. Türkler nihayet iç kale duvarında bir gedik açmayı başardılar. Bu arada iç-kaleye yapılacak hücum için Melik Amber ve Şihâb Arz adlı iki kumandan, askerlerin açılan gediğe çıkmasını sağlayacak bir pâşib inşasıyla görevlendirilmişlerdi⁴⁵. Pâşibin hızla yükseldiğini gören Raca Rudradeva, korkuya kapıldı ve itaati kabul ettiğini bildirmek üzere elçilerini (resûlân-ı dâna) Husrev Han'a gönderdi. Raca, 100 fil, 12000 at, o anda ödeyebileceği kadar hazineyi Husrev Han'a

⁴⁰ Emîr Husrev, **Nuh Sipihr**, s. 89.

⁴¹ Emîr Husrev (**Aynı eser**, s. 94) on bin asker olduklarını bildirir.

⁴² **Aynı eser**, s. 95-96.

⁴³ Mehta Hintçe'de "övlümüş, büyük" anlamına gelir.

⁴⁴ Emîr Husrev, **Nuh Sipihr**, s. 97-100.

⁴⁵ **Aynı eser**, s. 101-114.

teslim etti. Husrev Han, bunlarla yetinmeyerek Biderkot (Bider), Kaylas, Bodhan, Alûr ve Koyir (Koher) bölgelerinin Delhi Sultanlığına devredilmesini ve her yıl 60 altın külçesinin (açı-yı zer) vergi olarak gönderilmesini racadan talep etti. Ancak aradaki görüşmelerden sonra yalnızca Biderkot'un sultanlığa bağlanması ve yıllık haracın 48 külçe altına düşürülmesi konusunda anlaşılabilir. Husrev Han, bu taahhütlerini yerine getireceğine dair racadan yazılı ve mühürlü belgenin (hatt-ı vesîkat, hatt-ı ahd) yanısıra anlaşma şartlarını yerine getirmesinin garantisi olarak da racanın oğul ve akrabalarından rehinelere (girovân ez ferzend ve hîşân) aldı. Daha sonra da sultan adına racaya, bağlılığının kabulü olarak yeni bir çetr (sâyebân), bayrak (nişâne, 'alem), durbâş ile mücevherli bir hilat (kabâ-yı gevher) verildi⁴⁶. Husrev Han'ın idaresindeki ordu ele geçirilen ganimetlerle birlikte, kendisini çağıran Sultan Kutbeddîn Mübârekşâh'ın yanına gitmek üzere Varangal'den Devagiri'ye hareket etti (h. 718/m. 1318 yazı).

Telingana'nın Delhi'ye bağlılığı bu defa yalnızca iki yıl sürdü. Halacîler hânedânının iktidardan düşmesi ve ardından ortaya çıkan Husrev Han ile Melik Tuğluk arasındaki saltanat mücadelesinden⁴⁷ yararlanan Raca Pratapa Rudra II, haracını göndermeyi keserek bağımsızlığını ilan etti ve Delhi Sultanlığı'na terk ettiği Bider'i ele geçirdi (h. 720/m. 1320). Delhi'de saltanat mücadelesini kazanan Sultan Gıyâseddîn Tuğlukşâh (1320-1324)'ın ülkede bazı idarî düzenlemeler yaptıktan sonra ilk hedefi Telingana oldu. Sultan, bölgeyi yeniden merkeze bağlaması için oğlu Uluğ Han (Melik Fahreddîn Muhammed Cavnâ)'ı gönderdi. Şâhzâde Uluğ Han h. 721 (m. 1321-1322)'de kalabalık⁴⁸ bir ordunun başında Delhi'den ayrıldı. Halacîler döneminin deneyimli ve işbilir kumandanları da onunla birlikteydiler. O, Raca Rudradeva'yı gafil avlamak amacıyla Telingana yolunu cebrî yürüyüşlerle (kûç be-kûç) üç aydan daha kısa bir sürede kat etti ve Devagiri'de dinlenmek ve ordusunu düzenlemek için kısa bir süre konakladıktan sonra zaman kaybetmeden Telingana'nın başşehri Varangal'e doğru

⁴⁶ Aynı eser, s. 127-135; ayrıca bk. Venkataramanyya, *age.*, s. 83-86; Jackson, *age.*, s. 204-205.

⁴⁷ Dönemin ünlü şair, edip ve tarihçisi Emîr Husrev Dihlevî "*Tuğluknâme*" adlı manzum eserinde, bu mücadele hakkında geniş bilgi vermektedir. (Bk. Emîr Husrev Dihlevî *Mesnevî-i Tuğluknâme*, (nşr. Seyyid Haşimî Ferîdâbâdî, Evrengâbâd 1933, s. 36-135; ayrıca bk. Muhammad Habîb, "Nâsireddîn Khusrau Khân", *A Comprehensive History of India, the Delhi Sultanat A.D. 1206-1526*, (ed. M. Habîb and K. A. Nizâmî), New Delhi 1982, vol. V, s. 445-460).

⁴⁸ Yahya b. Ahmed b. Abdullah Sirhindî (*Târîh-i Mübârekşâhî*, (nşr. S. M. Hidâyet Hüseyin), Kalkûta 1931, s. 94), ordunun miktarını elli bin süvari olarak verir.

ilerledi. Beklemediği anda gerçekleşen ani Türk hücumu üzerine raca, Uluğ Han'ın ordusuyla herhangi bir savaşa girmeye cesaret edemeyerek kendisine bağlı mahalli idareciler (ranagân) ve kale kumandanları (mukaddemân) ile kaleye kapandı. Bunun üzerine Uluğ Han Varangal kalesini kuşatma altına aldı. Ayrıca o, erzak ve yem kıtlığını gidermek maksadıyla askerlerini Telingana şehirlerini yağmalamakla görevlendirdi. Mancınıklar ve ateşli silahlar dâhil o yıllarda savaşta kullanılan hemen bütün silah türleri çalışmaktaydı. İki taraftan da önemli ölçüde kayıplar yaşandı. Sonunda kaleyi kuşatanlar dış kalenin (hisâr-ı gilîn) kontrolünü ele geçirdiler. Raca Rudra, elçilerini (besîthân) Uluğ han'a gönderdi ve değerli hediyeler vermeyi ve yıllık vergi (harâc) ödemeyi teklif ederek barış istedi. Raca belki, Uluğ Han'ın da bundan önce pahalı hediyeler ve bol parayı kabul ederek kuşatmayı kaldıran Melik Kâfur ve Husrev Han gibi davranacağını umuyordu. Fakat Uluğ Han bu öneriyi kabul etmedi ve kaledekilere aman vermeyeceğini elçilere bildirerek kuşatmayı ısrarla sürdürdü⁴⁹. Öyle anlaşılıyor ki Uluğ Han, racanın ödemeyi teklif ettiği vergiyi gelecekte düzenli olarak aslâ ödemeyeceğini düşünüyordu. Alâeddîn Halacî'nin Devagiri'de nasıl ihânete uğradığını ve Kutbeddîn Mübârekşâh'ın yıllık vergiyi nasıl düzenli olarak alamadığını hatırlamaktaydı. Bu nedenle Telingana'daki devamlı huzursuzluğun ancak bölgenin kesin olarak fethiyle mümkün olabileceğine ve köklü girişimlerin yapılması gerektiğine, aksi halde Varangal kalesinin alt edilemeyeceğine ve sürekli bir problem kaynağı olacağına kanaat getirmişti⁵⁰.

Kuşatmanın altıncı ayını doldurması üzerine Sultan Gıyaseddin Tuğlukşâh oğlunun bir komplo plânladığından veya düşmanla gizlice işbirliği yapmasından endişe ederek ona her hafta mektuplar yazmaktaydı. Ama Uluğ Han'a babası Sultan Tuğlukşâh'tan her hafta iki-üç mektûb (fermân) gelirken bir aydan fazla zamandır tek bir haber dahi ulaşmamıştı. Ulakların gelmemesinden Uluğ Han ve onun yakın adamları endişe ediyorlardı ve yol üzerindeki bazı menzillerdeki aksaklıklar sebebiyle haberlerin kesintiye uğramış olduğunu düşünüyorlardı. Ancak başkentle iletişimin kesildiği kısa

⁴⁹ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, s. 446-447. Krş. Banarsi Prasad Saksena, "Sultan Ghiyasuddin Tughluq (1320-1325)", *A Comprehensive History of India, The Delhi Sultanat A.D. 1206-1526*, (ed. M. Habîb and K. A. Nizâmî), New Delhi 1982, vol. V, s. 470.

⁵⁰ Husain, *age.*, s. 59.

süre içinde bütün orduya yayılınca askerler her çeşit şüphe ve endişeye kapılmalarına ve morallerinin bozulmasına yol açtı⁵¹.

Uluğ Han, sultanın kendisine karşı güvensizliğine alındı ve kuşatmayı bırakıp Delhi'ye geri dönüp ona bağlılığını ispatlamak istedi. Ama daha önce durumu adamlarıyla müzakere etti. Onlardan biri olan filozof (hakîm), şair ve astrolog (müneccim)⁵² Ubeyd'e kalenin düşüp düşmeyeceğini sordu. Ubeyd bir hafta hesap yaptıktan sonra ona gün ve vakit belirterek zafer elde edeceği kehanetinde bulundu ve şayet öngörüsü gerçekleşmezse ölmeye hazır olduğunu ifade etti. Bu nedenle Uluğ Han kuşatmaya ağırlık verdi. Ancak Ubeyd'in hesaplamaları doğru çıkmayıp kale kuşatması uzayınca Uluğ Han tarafından öldürülmekten korktuğu için arkadaşı Şeyhzâde Dimaşkı ile birlikte ordugâhta "Sultan Tuğlukşâh'ın öldüğü, Delhi'de başka birisinin tahta çıktığı ve şâhzâde Uluğ Han'ın bu gerçeği gizlediği" söylentilerini yaydı⁵³. Ubeyd ve Şeyhzâde ayrıca ordunun ileri gelen kumandanları Çanderi valisi Melik İhtiyâreddin Temür-i Tegintaş, Evedh valisi Melik İhtiyâreddin Tegin, Melik İhtiyâreddin Mall (Afgan) ve vekil-i der⁵⁴ Melik Kâfur Mühürdâr'a giderek "Uluğ Han ileri gelen Alâeddin Halacî dönemi (Alâî) büyük melikleri ve ordu kumandanları olan sizleri devlet ve kendisi için rahatsız edici kimseler olarak görmektedir. Adlarınızı bir bir ölüm listesine (tezkire-i koştaniyân) yazdırmıştır ve her birinizi aynı gün aynı anda öldürtmek istemektedir" diyerek onları isyana kıskırttı⁵⁵. Bunun üzerine Delhi ordusu kumandanlarından Melik Tegin ve Melik Temür, aralarında anlaşarak ordugâhtan ayrılmaya karar verdiler. Bu iki

⁵¹ Berenî, **Târîh-i Fîrûzşâhî**, s. 447; Abdümelik İsamî, **Fütûhu's-Selâtin**, (nşr. A. Mehdî Hüseyin), Agra 1938, s. 384.

⁵² İbn Battûta (**Seyahatnâme**, c. II, s. 642) onu "şair hukukçu" olarak kaydeder.

⁵³ Berenî, **Târîh-i Fîrûzşâhî**, s. 447; İsamî, **Fütûhu's-Selâtin**, s. 384; ayrıca bk. Husain **age.**, s. 58. İbn Battûta (**Seyahatnâme**, c. II, s. 642) ise bu söylentileri Ubeyd'e yaydının sultan aleyhine isyan çıkarmak isteyen Uluğ Han olduğunu iddia eder. Fakat seferle ilgili eksik bilgiler vermesi ve verdiği bilgilerin çağdaş kaynaklarla çelişmesi sebebiyle modern araştırmacılar İbn Battûta'nın eserindeki bilgileri inandırıcı bulmamaktadırlar. Bk. Husain, **age.**, s. 60; Venkataramanyya, **age.**, s. 102-103.

⁵⁴ Delhi Türk Sultanlığı'nda sarayın yönetiminden sorumlu görevlidir. Daha geniş bilgi için bk. Kortel, **Teşkilât**, s. 92-95.

⁵⁵ Berenî, **Târîh-i Fîrûzşâhî**, s. 448; İsamî, **Fütûhu's-Selâtin**, s. 384-385. İbn Battûta (**Seyahatnâme**, s. 641-642), bu kumandanlara Melik Bayram adında bir emiri ilave ederse de diğer çağdaş eserlerde böyle bir kumandanın adı geçmez.

kumandan Raca Rudra II ile de irtibata geçip anlaşmaya varmışlardı. Buna göre raca, onlar bölgeden geri çekilinceye kadar Delhi ordusuna saldırmayacaktı⁵⁶.

Temür, Tegin, Kâfur ve Mall Afgan kendi kumandaları altındaki askerlerle kuşatmayı terk edip ordudan ayrılınca bütün orduda büyük bir kargaşa yaşandı ve dağılma baş gösterdi. Bunu fırsat bilen Raca Rudra II'nin kuvvetleri kaleden hücum başlatıp dışarı çıktılar ve Uluğ Han'ın ordusunun merkezine saldırarak ordunun ağırlıklarını yağmaladılar. Uluğ Han ordusunun dağılması üzerine yakın adamlarıyla (hassagân-ı hod)⁵⁷ beraber Devagiri'ye kaçmak zorunda kaldı⁵⁸. O, Kotgîr'e vardığı zaman bir iki aydan beri bu kaleyi kuşatma altında tutan Devagiri eyaleti vezir yardımcısı Mücîreddin Ebû Recâ ona iltihak etti ve civardaki zemîndârlara⁵⁹ asilerin yakalanıp ortadan kaldırılmalarına dair mektuplar gönderdi. Temür ve Tegin'in askerlerinin çoğu Bider yakınındaki Kalyani'de kılıçtan geçirildi. Temür yanındaki birkaç adamıyla Hindû kılığına girip kaçmaya çalıştıysa da tanınarak öldürüldü. Tegin de, Hindû köylüleri (dihkâniyân) tarafından yakalandı ve aynı kaderi paylaştı⁶⁰. Onun yüzülmüş derisi Uluğ Han'a gönderildi. Diğer taraftan Sultan Gıyâseddin Tuğlukşâh, Müstevfi-i memâlik⁶¹ Melik Hüsâmeddin Ebû Recâ'ya⁶² Tegin'in iktâ olan Evedh'e gidip onun ailesini de yakalamasını emretti. Tutuklananlar arasında bulunan Tegin'in damadı Melik Tâceddin Talekânî hapishaneden (bendihâne) kaçtıysa da Saryu nehri kıyısında yakalandı ve boynu vuruldu. Melik Tegin'in oğlu ve ailesini Delhi'ye getirdiler. Sultan kadın erkek, büyük küçük hepsinin fillerin ayakları altına atılmasını emretti⁶³. Diğer isyancılar da

⁵⁶ İsamî, *Fütûhu's-Selâtn*, s. 386-387.

⁵⁷ İsamî (*Aynı eser*, s. 387) bu esnada dört kumandanın Uluğ Han'a sadık kaldığını ve bunların Ârız-ı memâlik Hâce Hâcî Nasîrûlmülk, Devagiri eyaleti veziri Melik Aynülmülk Multânî, Kadır Han (Melik Hüsâmeddin Pindâr Halacî) ve Melik Mall Afgan olduklarını belirtir. Ancak Berenî (*Târîh-i Fîrûzşâhî*, s. 448-449)'ye göre Melik Mall Afgan isyancı kumandanlardan biridir. İbn Battûta (*Seyahatnâme*, c. II, s. 642) ise bunların on kişi olduklarını bunların Uluğ Han tarafından "yârân-ı muvâfik (uyumlu, sadık dostlar)" diye adlandırıldığından bahseder. Sirhindî (*Târîh-i Mübâreksâhî*, s. 94) ise Uluğ Han'ın Devagiri'ye 50 askerle hareket ettiğini bildirir.

⁵⁸ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, s. 448.

⁵⁹ Delhi Sultanlığı sınırları içinde yahut dışında "Hindû hâkim ve idareci". Daha geniş bilgi için bk. S. Haluk Kortel, "Zemîndar", *DİA.*, c. XLIV, s. 238-239.

⁶⁰ İsamî, *Fütûhu's-Selâtn*, s. 389-390; Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, s. 449.

⁶¹ Delhi Türk Sultanlığı'nda mali işlerle ilgilenen İstifâ Dîvânı'nın idarecisi idi. Daha geniş bilgi için bk. Kortel, *Teşkilât*, s. 241-244.

⁶² Muhtemelen Mücîreddin Ebû Recâ'nın kardeşi idi. Bkz. Jackson, *age.*, s. 181.

⁶³ Sirhindî, *Târîh-i Mübâreksâhî*, s. 94. İsamî (s. 391) idam edilenler arasında "Nasîreddîn (zer-külâh)" adlı bir kumandanın da bulunduğunu kaydetmektedir.

yakalanarak Devagiri’de bulunan Uluğ Han’ın huzuruna gönderildiler. Uluğ Han onların hepsini Delhi’ye gönderdi. Sultan Gıyaseddin, Siri Seyirgâhı Meydanı’nda herkesin gözleri önünde Ubeyd ve Melik Kâfur’un kazığa oturtulması emrini verdi. Diğer bazı isyancılar ise eş ve çocuklarıyla birlikte fillerin ayakları altına atılarak idam edildiler⁶⁴.

Diğer yandan Uluğ Han, Devagiri yolundayken Sultan Tuğlukşah’ın hayatta olduğu haberini alarak rahatlamıştı. O, Devagiri’ye varınca, eyaletin valisi olan kardeşi Mahmud Han tarafından karşılandı ve ordusunu burada topladı. Uluğ Han, Devagiri’de dört ay kaldı. Bu süre içerisinde Sultan Tuğlukşâh, yeni bir ordu toplayarak ikinci defa Telingana seferiyle görevlendirdiği Uluğ Han’a gönderdi. Bu olay bazı kaynakların iddia ettiğinin tersine⁶⁵, sultanın ordudaki isyandan sonra bile oğluna karşı güveninin tam olduğunu doğrulamaktadır. Delhi’den taze birliklerin gelişinden hemen sonra harekete geçen Uluğ Han, Telingana bölgesine girerek Bider’i aldı⁶⁶, ardından Bodhân’ı üç dört günlük kuşatma sonunda ele geçirdi. Dehşete kapılan Bodhan racası bütün malını mülkünü Uluğ Han’a vererek aman diledi ve ailesiyle birlikte İslamiyet’i kabul etti⁶⁷. Bodhan’daki Hindû tapınağı da camiye dönüştürüldü⁶⁸.

Ertesi gün Bodhan’dan ayrılan Uluğ Han, Devagiri’den ayrılışının onuncu gününde Varangal önlerine geldi ve kaleyi tekrar kuşatma altına aldı. Dönemin görgü tanığı Berenî⁶⁹, Uluğ Han’ın ikinci Varangal kuşatması hakkında yalnızca “onun topraktan kaleyi ikinci defa kuşattığını ve birkaç gün çarpışmadan sonra ok ve mancınık atışlarıyla Varangal’in hem dış ve hem de iç kalesinin yeniden fethedildiğini” yazarak

⁶⁴ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, s. 449; İbn Battûta (*Seyahatnâme*, c. II, s. 642), isyancı kumandanlardan kimilerinin Bengal’deki Sonargaon hâkimi Şemseddin Fîrûzşâh’ın yanına kaçtıklarını yazar.

⁶⁵ Bk. İbn Battûta, *Seyahatnâme*, c. II, s. 641-642.

⁶⁶ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, s. 449; ayrıca bk. Richard M. Eaton, “Muhammad bin Tughluq and Temples of the Deccan, 1321-26”, *The Metropolitan Museum of Art Symposia, Sultans of the South, Arts of India’s Deccan Courts, 1323-1687*, New York 2011, s. 180.

⁶⁷ İsamî, *Fûtûhu’s-Selâfîn*, s. 391.

⁶⁸ Bugün Müslümanlar’ın ”Deval Mescidi”, Hindûlar’ın Telingana dilinde “Vanda-stambhala-gudi (Yüz Sütunlu Tapınak)” adını verdikleri bu yapı Eaton (“agm.”, s. 183)’a göre Hindistan’ın en sıra dışı camilerinden biri olup büyük olasılıkla 1323’te Müslüman olan Bodhan racası tarafından camiye çevrilmişti. Husain (age., s. 61 dipnot 7) ise, Uluğ Han’ın herhangi bir Hindû tapınağını camiye çevirdiğine dair hiçbir kanıt bulunmadığını yazarsa da son yıllarda yapılan araştırmalar ile Uluğ Han’ın 1323’teki ikinci Telingana seferinde Varangal Şiva tapınağına Bodhan’daki tapınak da ilave edilirse en az iki tapınağın camiye dönüştürüldüğü ortaya çıkarılmıştır.

⁶⁹ *Târîh-i Fîrûzşâhî*, s. 449.

konuyu adeta geçiştirir. Oysa bir diğer çağdaş tarihçi İsmâî'ye göre, ilk kuşatmanın başarısız olmasının ardından Uluğ Han, Varangal kalesi önlerinden geri çekilirken Raca Rudra II, Müslümanlara karşı kazandığı zaferi kutlamak için bir ziyafet tertip etmişti. Çünkü onların yakın gelecekte ülkesini tekrar istilâya kalkışmayacağına inanıyordu. Bu sebeple o, kaledeki hububat ambarlarını açtı ve zor dönemler için biriktirilmiş hububatın hepsini sattı. Ayrıca halkına savaşla ilgili hazırlıklardan vazgeçmelerini ve tarım işleriyle meşgul olmalarını emretti. Ama o pek yakında akılsızca davrandığını anlayacaktı. Geri çekilmesinden dört ay sonra Uluğ Han aniden Telingana'ya girdi ve cebri yürüyüşlerle başkent Varangal'e yürüdü. Bu sırada kalede savunma yapacak nitelikte bir garnizon ve kuşatma boyunca garnizonu besleyecek yeterli yiyecek yoktu. Bununla birlikte Raca Rudradeva II, durumu Uluğ Han'a belli etmeyip aceleyle kuşatma hazırlığı yaptı ve kaleye kapandı. O, yetersiz hazırlık ve donanımına rağmen beş ay boyunca direndi. Ama kale garnizonu açlıkla burun buruna gelince teslim olmaya razı oldu⁷⁰. Uluğ Han'ın kuvvetleri şehrin dış ve iç kalesini fethettikten sonra kaledeki binaları yağma ve tahrip ettiler (1323)⁷¹. Kalenin ele geçirildiği fetihnâmeler ile Delhi'de bildirildi ve zafer başkentte düzenlenen şenliklerle kutlandı. Raca II. Rudra ise bütün akrabaları ve ele geçen ganimetlerle birlikte Delhi ordusu kumandanlarından Kadir Han ve Hâce Hacı'nin koruması altında Delhi'ye gönderildi⁷². Bununla birlikte o, esaretin yükünü taşıyamadı ve sultanın huzuruna çıkarılmadan önce öldü⁷³.

Uluğ Han, Telingana bölgesinin fethini tamamladıktan sonra bölgeyi iktâlara böldü ve idareciler (vülât, muktaân, mutasarrıfân) ve vergi tahsildârları (ummâl) tayin etti. Yeni kurulan eyaletin bir yıllık vergisini de peşin olarak aldı⁷⁴. Böylece Telingana,

⁷⁰ Venkataramanyya (*age.*, s. 118, dipnot 35), bazı Hindû kroniklerinde, Varangal'in fethi ve Raca Rudra'nın esir edilmesine Uluğ Han'dan rüşvet alarak racaya ihanet eden Reddi kastı ileri gelenlerinin sebep olduğu yolunda ifadeler bulunduğunu nakleder ancak bu kroniklerin efsanevî karakter taşımalarından dolayı bunların vereceği bilgilerle kesin sonuçlara varılamayacağını belirtir.

⁷¹ İsmâî, *Fütûhu's-Selâtn*, s. 391-392; ayrıca bk. Venkataramanyya, *age.*, s. 116-117.

⁷² Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, s. 450.

⁷³ Şems-i Sirâc Afif, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, (nşr. Mevlevî Vilâyet Hüseyin), Kalküta 1890, s. 395. Venkataramanyya (*age.*, s. 119-120) epigrafik kaynaklara dayanarak racanın eceliyle ölmediğini, ya intihar ettiğini veya adamlarından birisi tarafından öldürüldüğünü belirtir.

⁷⁴ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, s. 450.

tâbi devlet statüsünden çıkarılıp kesin olarak Delhi Sultanlığı topraklarına katılmış oluyordu.

Bölgenin merkezi olan Varangal'e gelince; Uluğ Han fetihten sonra bir Hindû şehri olan Varangal'i bir İslâm merkezine çevirmek için çalışmalara başladı. Öncelikle şehrin adını "Sultanpûr" olarak değiştirdi. Şehrin merkezinde Hindûların tanrıçası Şiva adına dikilen tapınak (Svayambusiva) zaten tahrip edilmiş ve Şiva'yı simgeleyen put yerinden çıkarılıp kırılmıştı. Uluğ Han, bu tapınağın bulunduğu yere büyük bir cemaat camii inşa etti. Ayrıca Şiva Tapınağı'ndan arta kalan parçalarla, bugün "Hoş-Mahal" denilen bir kabul töreni alanı yaptırdı⁷⁵. Bu gelişmelerden sonra Varangal'in Müslüman-Türk idaresinde hızla gelişerek birkaç yıl içinde para basılan önemli bir merkez halini aldığı anlaşılıyor⁷⁶.

Uluğ Han'ın fetih sonrası Telingana'da bir gönül alma siyaseti takip ettiği anlaşılıyor. Nitekim o, yaptığı yeni atamalarda Pratap Rudra II'nın hizmetinde çalışan Hindû memurlara yıllık vergilerini düzenli olarak ödemeleri şartıyla görevler vermişti. Hatta Uluğ Han'ın racanın vezirlerinden Ganya ve onun ağabeyi Ramaraca'yı hizmetine aldığı, iyi muamelede bulunduğu ve bol para ihsan ettiği çağdaş Hindû kaynakları tarafından doğrulanmaktadır⁷⁷.

Uluğ Han, Telingana seferinin bir uzantısı olarak Cacnagar (Orissa) üzerine de yürüdü. Bu harekâtın sebebi ise Cacnagar racası Bhanu Deva II (1306-1328)'nin Varangal kuşatması sırasında Rudra Deva II'ya yardım etmesiydi. Hemen hemen 1324 yılı ortalarında Varangal'den ayrılan Uluğ Han Hindistan'ın doğu kıyıları boyunca ilerleyerek küçük idarecilere (nayaklara) boyun eğdirdi. O, Cacnagar sınırına vardığı zaman, emrinde kalabalık bir ordu bulunan racanın direnişiyle karşılaştı. İki taraf arasında yaşanan kanlı mücadele Delhi ordusunun düşman ordugâhını yağmalamasıyla sonuçlandı⁷⁸. Aynı sefer sırasında Türk akınları Godavari ırmağı deltası civarına kadar uzanmış ve Uluğ Han'ın kuvvetleri önemli bir merkez olan Racamundri (Rajahmundri)'yi

⁷⁵ Eaton, "agm.", s. 183-184.

⁷⁶ Sultanpûr'da 729 (1328-29)'dan itibaren basılan paralar için bk. H. Nelson Wright, **The Coinage and Metrology of the Sultans of Delhi**, New Delhi 1974, s. 118.

⁷⁷ Venkataramannya, **age.**, s.120; Saksena, "agm.", s. 472.

⁷⁸ İsamî, **Fütûhu's-Selâtin**, s. 392.

ele geçirmişti. Uluğ Han'ın burayı idare etmek üzere görevlendirdiği Sâlâr Ulvî, Racamundri'de bugün ayakta olan ve kitâbesi 20 Ramazan 724 (10 Eylül 1324) tarihli bir cami yaptırmıştı⁷⁹. Böylece Cacnagar bölgesi de Delhi Türk Sultanlığı'na bağlanmış oluyordu. Nitekim İbn Fazlullah el-Ömerî⁸⁰ Uluğ Han'ın bu bölgeyi fethettiğini belirtir ve Cacnagar'ı sultanlık eyaletleri arasında göstermektedir.

Cacnagar seferinde bol ganimete ek olarak çok sayıda savaş fili⁸¹ ele geçirildi ve bunlar başkent Delhi'ye gönderildi. Uluğ Han'ın Rudra II'nın geride kalan mütteliklerini cezalandırmak amacıyla Cacnagar'dan Gondvâna'ya gidip gitmediği tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte çağdaş yazar Berenî onun Varangal'e zaferle geri döndüğünü ve oradan da Delhi'ye hareket ettiğini açıkça belirtmektedir⁸². Babası Sultan Gıyâseddin Tuğlukşâh, bu başarısından dolayı ona altın işlemeli bir hilat hediye etti. Uluğ Han'ın Telingana'daki fetih ve zaferleri başkent Delhi'de iki üç hafta süren gösterişli tören ve şenliklerle kutlandı (1324)⁸³.

Görüldüğü üzere bütün güney Hindistan gibi Telingana bölgesi de İslamiyet ile ilk kez Delhi Türk Sultanlarının çabaları sayesinde tanışmıştı. Fetih sonrası bölgenin merkezi Varangal gittikçe gelişerek Devagiri'den sonra Dekkan'ın ikinci büyük merkezi haline geldi. Bu başarılı askerî harekât ile Delhi Sultanlığı'nın sınırları genişleyerek Hind Okyanusu'nun doğu kıyılarına ulaşmış oluyordu. Ancak buna rağmen Telingana'da Delhi Türk Sultanlığı'nın hâkimiyetinin uzun süreli olmadığı anlaşılıyor. Daha Sultan Muhammed Tuğlukşâh döneminde (1325-1351) çıkan isyanlar sonucu Delhi Sultanlığı, Telingana'da kontrolü kaybetti (1335). Telingana kısa süre sonra Dekkan'ın tamamını ele

⁷⁹ Saksena, "Sultan Ghiyasuddin Tughluq", **Comprehensive History of India**, vol. V, s. 473; Eaton, "agm.", s. 184-185. Yazıt için bk. G. H. Yazdani, "Inscription of Ghiyâthud-Din Tughluq from Rajahmundry", **Epigraphia Indo-Moslemica (1923-24)**, s. 13-14.

⁸⁰ **Mesâlikü'l-Ebsâr fi Memâlikü'l-Emsâr (Hindistan ile ilgili kısımlar)**, (nşr. O. Spies), **Islâmîc Geography, CXXII, Texts and Studies on the Historical Geography and Topography of India and South East Asia**, vol. II (toplayan ve yeniden yayımlayan Fuad Sezgin), Frankfurt-Main 1993, s. 6; İng. trc. M. Zaki, **Arab Accounts of India (during the Fourteenth Century)**, Delhi 1981, s. 11; ayrıca bk. Jackson, **age.**, s. 205.

⁸¹ Berenî (**Târîh-i Fîrûzşâhî**, s. 450)'ye göre kırk fil.

⁸² **Aynı yer**; ayrıca bk. Husain, **age.**, s. 62. Eaton (**age.**, s. 181, 185) ise, Racamundri'nin fethinden sonra Uluğ Han'ın Orissa üzerinden Delhi'ye geri döndüğünü yazar. Ancak çağdaş kaynaklarda böyle bir bilgi yoktur.

⁸³ İsamî, **Fütûhu's-Selâtin**, s. 393; ayrıca bk. Nizâmî, "agm.", s. 472-473.

geçiren başka bir İslâm hânedânının, Behmenîler'in (1347-1527)⁸⁴ idaresi altına girince burada Delhi Sultanlığının hâkimiyeti kesin olarak sona erdi (1350). Bununla birlikte Delhi Türk hükümdarlarının Telingana'da temelini attıkları Türk-İslâm idaresi, kültürü ve medeniyeti Hindistan'da sonraki yıllarda kurulan Behmenîler, Berîdşâhîler (1492-1619), Kutubşâhîler (1512-1687) ve son olarak da Hindistan'da büyük bir imparatorluk kuran bir başka Müslüman Türk hânedânı Bâbürlüler (1526-1858) tarafından başarıyla devam ettirildi. Bâbürlü Devleti'nin h. 1274 (m. 1858)'te ortadan kalkmasıyla Hindistan'ın diğer bölgeleri gibi Telingana'daki Müslüman Türk hâkimiyeti yerini İngilizlerin idaresine bıraktı⁸⁵.

Telingana'nın fethi Türkler'in Hindistan'daki fetih taktiklerini göstermesi bakımından iyi bir örnektir. Bölgenin fethi ilk olarak 1301 yılında gündeme geldi ise de elde olmayan bazı sebepler, seferin zamanının iklim şartlarına göre ayarlanamaması ve her şeyden önemlisi de h. 707 (m. 1307-1308) yılına kadar yoğun bir biçimde devam eden Çağatay Moğolları akınları dolayısıyla ertelenmişti. Nihayet h. 709 (m. 1309-1310)'da yapılan seferle Halacîler hânedânı zamanında bölgenin bir bölümü ele geçirilmişse de Telingana Racalığı'nın merkeze bağlı harâcüzâr bir devlet haline getirilmesi yeterli bulunmuştu. Fakat saltanat değişikliklerinde itaatsizlik gösterip taahhüt ettiği vergiyi ödememesi Telingana racalığına duyulan güveni Tuğluklular zamanında ortadan kaldırdı. Ayrıca sefer sırasında, racanın Türk ordusundaki kumandanlarla anlaşması da racalığın sonunu hazırlayan sebeplerden biri oldu. Sonuçta Halacîler'in bu yöndeki müsamahalı tavrı Tuğluklular zamanında terk edildi ve daha etkin ve kararlı bir politika izlenmesine karar verildi. Devagiri bir harekât üssü olarak kullanılarak öncelikle Telingana'nın merkezi Varangal'i kontrol eden Bodhan ve Bider gibi stratejik mevkiiler ele geçirilerek Varangal'in yardım alması engellendi. Böylece Tuğlukluların ancak ikinci kuşatmasında kesin sonuca ulaşıldı ve bölge tamamen ele geçilerek sultanlık arazisine dâhil edildi. Telingana'nın sultanlık toprağı haline getirilmesi, aynı zamanda Türklerin bölgeyi uzaktan idare ederek geçici bir kontrol kurmak değil, aksine kendi ülkeleri yani "vatan yapma siyaseti" izlediklerinin de bir delilidir. Nitekim XIV. yüzyılın ilk yarısında

⁸⁴ Bk. Enver Konukçu, "Behmenîler", **DİA.**, c. V, s. 353-355.

⁸⁵ Bk. Erdoğan Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul 2003, s. 307-310, 314-325; Enver Konukçu, "Kutubşâhîler" **DİA.**, c. XXVI, 500; aynı yazar, "Beridşâhîler", **DİA.**, c. V, s. 502-503.

başlayan ve XIX. yüzyılın ortalarına kadar beş yüzyıldan fazla süren Müslüman ve Türk hâkimiyeti de bunu doğrulamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdülmelik İsmâî, **Fütûhu's-Selâtin**, (nşr. Ağa Mehdî Hüseyin), Agra 1938.
- Anonim, **Velugotirâvamşavali**, İngilizce Giriş kısmı (ed. K. A. Nilakanta Sastri), Madras 1939.
- DIGBY, Simon, “Kâfur, Malik”, **Encyclopaedia of İslâm**, c. IV.
- DURAK, Neslihan, **Hindistan’a Kuzeyden Yapılan Seferler**, Ankara 2000.
- EATON, Richard M., “Muhammad bin Tughluq and Temples of the Deccan, 1321-26”, **The Metropolitan Museum of Art Symposia, Sultans of the South, Arts of India’s Deccan Courts, 1323-1687**, New York 2011, s. 178-187.
- Emîr Husrev Dihlevî, **Hazâinü'l-fütûh**, (İng. çev. Wahid Mirza), Lahore 1975.
- _____, **The Campaigns of Alâ'u'd-dîn Khiljî being the Khazâinu'l-Futûh (Treasures of Victory) of Hazrat Amîr Khusrau of Delhî**, (İng. çev. Muhammad Habîb), Madras 1931.
- _____, **Deval Rani ve Hızır Han**, (nşr. M. Vefâ Bakayef), Duşanbe 1975.
- _____, **Nuh Sipihr**, (nşr. Muhammed Vâhid Mirzâ), Kalküta 1950.
- FORBES, A. D. W., “Ma’bar”, **Encyclopaedia of İslâm**, new edition, vol. V.
- HUSAIN, Agha Mahdi, **The Rise and Fall of Muhammad bin Tughluq**, Bristol 1938.
- İbn Battûta, **İbn Battûta Seyahatnamesi**, (çev. A. Sait Aykut), c. II, İstanbul 2000.
- İbn Fazlullah el-Ömerî, **Mesâlikü'l-Ebsâr fi-Memâliki'l-Emsâr (Hindistan ile ilgili kısımlar)**, (nşr. O. Spies), **İslâmic Geography, CXXII, Texts and Studies on the Historical Geography and Topography of India and South East Asia**, c. II, (toplayan ve yeniden yayımlayan Fuad Sezgin), Frankfurt-Main 1993; (İng. trc. M. Zaki), **Arab Accounts of India (during the fourteenth century)**, Delhi 1981.

- KONUKÇU, Enver, “Kalaç Sultanı Alâeddîn Muhammed-Şâh ve Onun Hind Siyaseti”, **VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, c. II, Ankara 1981.
- KORTEĒ, S. Haluk, **Delhi Türk Sultanlığında Teşkilat (1206-1414)**, TTK. yay., Ankara 2006.
- _____, “Delhi Sultanı Alâeddîn Halacî'nin Moğol Siyaseti”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, c. XXXVI, (Prof. Dr. Fikret İşıltan Hatıra Sayısı), İstanbul 2000, s. 261-281.
- _____, “Tuğluklular”, **DİA.**, c. XLI, s. 333-336.
- _____, “Behmenîler”, **DİA.**, c. V, s. 353-355.
- KULKE, H.-Rothermund, D., **Hindistan Tarihi**, (çev. M. Günay), İstanbul 2001.
- JACKSON, Peter, **Delhi Sultanate, A Political and Military History**, Cambridge 1999.
- LAL, Kishori Saran, **History of the Khaljis**, Calcutta 1967.
- MERÇİL, Erdoğan, “Selçuklular'da Emîr-i Dâd Müessesesi”, **Bellekten**, c. XLIX/225, Ankara 1995, s. 55-59;
- _____, “Emîr-i Dâd'ın Türkiye Selçukluları'ndaki Görevi Ne İdi?”, **XII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler**, Ankara 1999, s. 577-582.
- NİZAMÎ, K.A., “Muhammad bin Tuğluq”, **A Comprehensive History of India, V, The Delhi Sultanat A.D. 1206-1526**, (ed. M. Habîb and K. A. Nizâmî), New Delhi 1982.
- PRASAD, Durga, **History of the Andras upto 1565 A. D.**, New Delhi 1988.
- Şems-i Sirâc Affî, **Târîh-i Fîrûzşâhî**, (nşr. Mevlevî Vilâyet Hüseyin), Kalküta 1890.
- VENKATARAMANYA, N., **The Early Muslim Expansion in South India**, Madras 1942.
- WRIGHT, Nelson, **The Coinage and Metrology of the Sultans of Dehli**, New Delhi 1974.
- Yahya b. Ahmed b. Abdullah Sirhindî, **Târîh-i Mübârekşâhî**, (nşr. S. M. Hidâyet Hüseyin), Kalküta 1931.

- Ziyâeddin Berenî, **Târîh-i Fîrûzşâhî**, (nşr. Seyyid Ahmed Hân), Osnabrück 1981.

Ekler

Harita 1.

Orta ve güney Hindistan (Peter Jackson, **Delhi Sultanate**, s. 212)

Fotoğraf 1.

Varangal, kaleden bir görünüm.

Fotoğraf 2.

Deval Mescidi, Bodhan.

Fotoğraf 3.

Tuğluk Camii kalıntıları, Varangal.

Fotoğraf 4.

Bider kalesi.

Fotoğraf 5.

Hoş-Mahal, Varangal.